

Kun itäraja meni kiinni

Keski-Karjalan elinolosuhteiden kuva Jaakkima ja Laatokka -lehdissä
kesästä syksyyn 1918

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

7.3.2024

Suvi Suonsivu

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1 Elinkeinojen uudelleensuuntautumista rajan sulkeuduttua	8
2 Elintarvikepulaa ja keinottelua.....	14
3 Rajan levottomuuksien pärskeitä Laatokan rannoille	22
Loppulause	27
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	29

Johdanto

Itärajan seutu on jatkuvasti medioissa, koska raja on jouduttu jälleen sulkemaan vilkkaiden kaupan-
käynti- ja yhteistyövuosikymmenien jälkeen. Itäraja suljettiin myös runsas sata vuotta sitten, kun Venäjällä bolševikit nousivat valtaan, Suomi itsenäistyi ja kun Suomen sisällisota päättyi valkoisten voittoon toukokuussa 1918. Rajaseudun asukkaille rajan sulkeminen on aina aiheuttanut isoja muutoksia jokapäiväisessä elämässä.

Tutkin työssäni Keski-Karjalan elinolosuhteiden kuvaa aikavälillä 1.6.–30.11.1918 kahden alueella ilmestyneen sanomalehden avulla: paikallinen sanomalehti *Jaakkima* ja Sortavalassa ilmestynyt sanomalehti *Laatokka*. Lehdet ovat tutkimusajanjaksolta saatavissa Kansalliskirjaston digitaalisista aineistoista. **Etsin vastauksia siihen, miten *Jaakkima* ja *Laatokka* kuvasivat Keski-Karjalan elinolosuhteiden tilannetta Venäjän rajan sulkeuduttua. Vertaan lehtien sisältöjä toisiinsa, selvitän mahdollisia eroja sisällöissä ja pyrin tarkastelemaan lehtien sisältöjä historiallisen taustan avulla.**¹

Rajaan työni Suomen sisällissodan jälkeiseen aikaan, vaikka käyty sota vaikutti vahvasti ajanjaksoon maan kahtia jakautuneisuuden kautta. Käytän Suomessa talvella ja keväällä 1918 käydystä sodasta nimitystä sisällissota, joka on neutraalein ilmaisu.² Keskityn rajan sulkeutumisen jälkeiseen akuuttiin murrosjaksoon kesällä ja syksyllä 1918. Ajanjaksoa leimasivat kamppailu Suomen hallitusmuodosta tasavaltalaisten ja kuningasmielisten kesken, ensimmäisen maailmansodan viimeiset kuukaudet ja Suomen yhteydet voitolla olleeseen Saksaan sekä levoton tilanne itärajalla. Lehdistöön vaikuttanut puoluekentän jako muuttui joulukuussa 1918³, minkä vuoksi rajaan työni marraskuun loppuun 1918.

Keskityn työssäni Keski-Karjalaksi⁴ 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kutsuttuun alueeseen Laatokan ja nykyisen Suomen itärajan välissä. Alue oli myös osa Laatokan Karjalaa, mikä ilmenee kartasta 1. Keski-Karjala rajoittui etelässä Karjalan Kannakseen, jossa sijaitsi Käkisalmen kaupunki sekä pohjoisessa Raja-Karjalaan. Keski-Karjala muodostui Sortavalan ja Kurkijoen kihlakunnista sekä Hiitolan kunnasta, jotka olivat suurimmaksi osaksi maaseutuvaltaista aluetta. Sortavalan kaupunki oli alueen keskus, missä asui vuonna 1920 yhteensä 3 877 henkilöä.⁵ Sortavalan kihlakuntaan kuuluivat myös Sortavalan maalaiskunta (19 405 asukasta) sekä Harlun (4 558 asukasta) ja Ruskealan (5 792

¹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 33–34, 39–42; Lehtonen 2000, 158–159; Väliverronen 2003, 33–34.

² Hentilä 2009, 113.

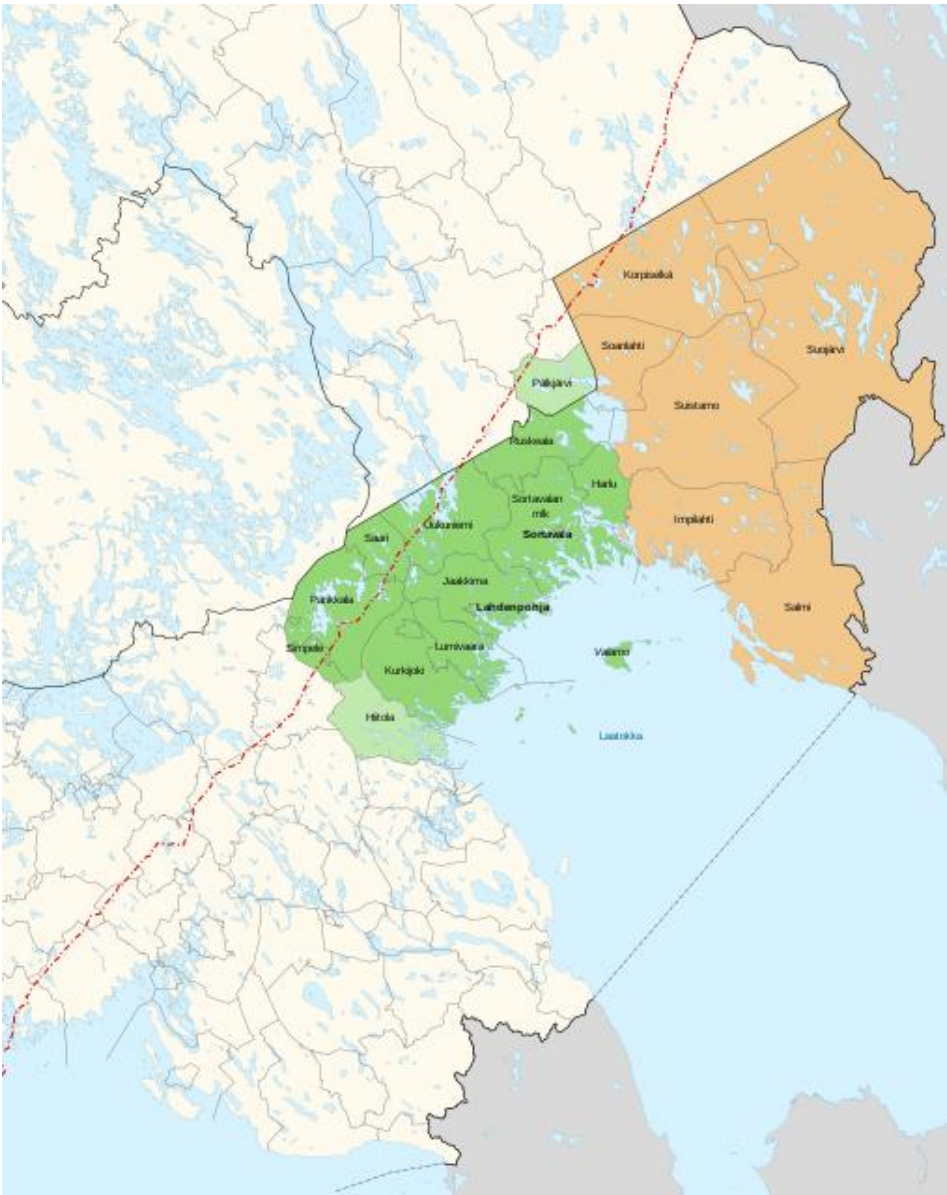
³ Salokangas 1987, 183–185.

⁴ Ilonen & Poikela 2014, 97.

⁵ Kuujo 1982, 332.

asukasta) pitäjät.⁶ Kurkijoen kihlakuntaan kuuluneissa Jaakkimassa, Lahdenpohjassa ja Lumivaarassa oli asukkaita vuonna 1920 yhteensä 14 986.⁷ Kurkijoella asui 10 528 henkilöä.⁸ Myös Etelä-Karjalan Parikkala liittyi kohdealueeseen.

Kartta 1. Kartta Laatokan Karjalan kunnista vuonna 1940. Kartassa vihreällä ja vaaleanvihreällä merkityt kunnat kuuluivat Keski-Karjalaan, ruskealla merkityt kunnat muodostivat Raja-Karjalan.

Lähde: By Fenn-O-maniC - Tämä tiedosto on johdettu tiedostosta: Municipalities in Ceded Karelia 1940.svg;, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=116654837>

⁶ Mäkinen 1982, 436–447.

⁷ Mäkinen 1982, 426.

⁸ Mäkinen 1982, 431.

Aihepiiri alkoi kiinnostamaan itseäni jaakkimalaisten esivanhempieni takia, jotka muuttivat Karjalasta pois jo 1920-luvulla. Huomasin, että aiempaa tutkimusta Keski-Karjalan alueen talous- ja sosiaalishistoriasta ei ollut juurikaan tehty itsenäistymisen jälkeisistä vuosista lukuun ottamatta joitakin paikallishistoriikkeja. *Jaakkimaa* en havainnut käytetyn ollenkaan lähdemateriaalina.

Aiempaa tutkimusta Karjalan talous- ja sosiaalishistoriasta on TAPIO HÄMYSEN (1993) väitöskirja *Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880–1940*. Tutkimuksessa käsitellään hieman myös Keski-Karjalaa ja se auttaa rajahistorian ymmärtämisessä. Myös muita Hämysen ja kollegoiden kirjoittamia artikkeleita olen käyttänyt aluehistorian ymmärtämisessä, esimerkiksi TAPIO HÄMYSEN JA HANNU ITKOSEN (2020) ”Maataloutta ja yritystoimintaa” sekä HANNU ITKOSEN JA TAPIO HÄMYSEN (2020) ”Hyvinvointia ja arkielämää” teoksessa *Sortavala. Muutosten ja muistojen kaupunki*.

Karjalan historiallista kontekstia etenkin elinkeinojen ja yhteiskunnan osalta on avannut muun muassa SILVO HIETASEN ”Karjalaisen yhteiskunnan muuttuminen” (1982) teoksessa *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*. Uudempaa ja täydentävää tutkimustietoa Karjalan historiasta olen saanut *Viipurin läänin historia* -sarjan osan *VI Karjala itärajan varjossa* (2010) artikkeleista: TAPIO HÄMYSEN ”Toimeentulo ja elinkeinot Viipurin läänissä 1917–1939”, sekä JUKKA PARTASEN ”Rajalääni”. Pietarin yhteyksiä autonomian aikana taustoittavat etenkin KIMMO KATAJALAN (1997) artikkelit ”Karjala ja Savo kääntyvät kaakkoon” ja ”Voista leipäpuu – Itä-Suomen maalaistuotteet ja Pietari” teoksessa *Itä-Suomi ja Pietari. Kirjoituksia toimeentulosta suurkaupungin vaikutuspiirissä*.

Lehdistön historiasta antaa näkemystä *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan* -teoksen RAIMO SALOKANKAAN (1987) kirjoittama ”Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla”. Paikallislehtien historiaa taustoittaa *Suomen lehdistön historia 4. Paikallislehdistön historia* -teoksessa EEVA-LIISA AALLON (1985) ”Paikallislehdistön alkutaival”. *Jaakkimasta ja Laatokasta* kertovat *Suomen lehdistön historia 5 ja 6* -hakuteokset (1988).

Sanomalehdistö oli vasta itsenäistyneessä Suomessa hyvin puoluepoliittista, minkä takia sivuan työsäni Suomen poliittista historiaa,⁹ minkä taustoittamisessa olen käyttänyt erityisesti SEPPO HENTILÄN kirjoitusta ”Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944” teoksessa *Suomen poliittinen historia 1809–2009*.

⁹ Salokangas 1987, 200–201.

Olen hakenut digi.kansalliskirjasto.fi -palvelusta ajalta 1.6.1918–30.11.1918 *Jaakkiman* ja *Laatokan* sisällöistä aineistoja selaillemalla sekä tekstihaulla, esimerkiksi levot* rauhat* raja* pakolais*. Tutkin tekstejä laadullisesti aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja temaattisen analyysin keinoin.¹⁰ Hyödynän myös lähilukua¹¹, mikä on tarpeen digitaalisten lehtien tekstien merkitysten analysoimisessa¹².

Jaakkima perustettiin *Jaakkiman Sanomat* -nimisenä paikallislehtenä vuonna 1906. Lehti ei ollut kohdeajankohtana minkään puolueen äänenkannattaja.¹³ Kuitenkin *Jaakkiman* seutu oli vahvasti maalaisliittolaista¹⁴, millä oli vaikutusta esimerkiksi uutisten koostumuksessa¹⁵. Venäjän hallinto lakautti *Jaakkiman Sanomat* sotatilavaltuuksin vuonna 1914, mutta se saatiin perustaa uudelleen *Jaakkima*-nimellä kesällä 1915. *Jaakkiman Sanomat* -nimeen palattiin 22.1.1920.¹⁶ *Jaakkima* käsitteli pitäjän asioita ja pyrki ajamaan paikallisia etuja. Lehdessä julkaistiin kunnallisia ilmoituksia ja kuntakokousten päätöksiä, mutta myös yleisiä kotimaan ja ulkomaan uutisia, joiden paino ainakin kohdeaikana oli suuri. Lehti ilmestyi kerran viikossa ja levikki vuonna 1918 oli noin 2 000.¹⁷ Vastaavana toimittajana oli maanviljelijä Aukusti Vuorelainen ja päätoimittajana maanviljelijä Tommi Kilpiö.¹⁸

Laatokka oli vuonna 1881 Sortavalan seminaarin lehtorien perustama, Sortavalan ja Laatokan Karjalan alueen lehti. Se ilmestyi kolme kertaa viikossa ja levikki oli vuonna 1918 noin 10 000. Päätoimittaja oli Yrjö Juuti. Lehti oli itsenäisyyden alussa nuorsuomalainen ja kannatti hallitusmuototaistelussa tasavaltalaisuutta, mutta ymmärsi kesällä 1918 monarkistejakin.¹⁹ *Laatokan* paikallisia aiheita koskevat artikkelit ja uutiset käsittelivät kohdeaikana valtaosin Raja-Karjalan aluetta.

Valitsin aineistoksi sanomalehdet, koska niiden avulla voi tarkastella kohdealueen ja -paikan julkisessa keskustelussa olleita tärkeitä kysymyksiä, argumentteja ja tabuja eli on mahdollista saada käsitys aikakauden ”henkisestä ilmapiiristä”.²⁰ Sanomalehdistä on lähdekritiikin takia ymmärrettävä si-donnaisuudet, joita voi liittyä valtiovaltaan ja yhteiskuntaan, puolueeseen tai vastaavaan ryhmään, omistajiin, mediaympäristöön, lukijoihin, ideologioihin, henkilöihin lehden ja taustayhteisöjen välillä sekä taloudellisiin riippuvuuksiin ja yhteyksiin lehden vaikutusalueen kanssa. Lisäksi sanomalehtiin

¹⁰ Tuomi & Sarajärvi 2018, 140–145.

¹¹ Pöysä 2010, 331, 338–341.

¹² Kurvinen 2023, 303.

¹³ *Suomen lehdistön historia* 5, 204.

¹⁴ Hietanen 1983, 221.

¹⁵ Aalto 1985, 99; Partanen 2010, 164; ks. myös L.P., ”Nuoriso kiinni maahan!” (pk.). *Jaakkima* 28.8.1918.

¹⁶ *Suomen lehdistön historia* 5, 204.

¹⁷ Aalto 1985, 25, 94; *Suomen lehdistön historia* 5, 204.

¹⁸ *Suomen lehdistön historia* 5, 203.

¹⁹ *Suomen lehdistön historia* 6, 52; Salokangas 1987, 181.

²⁰ Boberg 2004, 44.

kytkeytyy lehden maailmankuva eli mikä on lehden tarkoitus, mitä ohjelmaa ja tavoitetta varten lehti on olemassa.²¹

Käyttämäni lehdet ovat sisällissodan voittajien julkaisuja, koska aikakaudella oli vallalla valkoisen Suomen näkökulma²². On myös huomioitava, että kesällä 1918 säädetyin lain mukaan lehtien julkaisemiseen tarvittiin maaherran myöntämä lupa.²³ Rajaan työväenlehdet pois, koska aineisto laajentuisi liikaa. Työväenliikkeellä oli kannatusta Keski-Karjalan maaseudulla²⁴. Karjala oli sosiaalisesti melko tasa-arvoinen ja karjalaiset näkemykset yhdistivät kaikkien puolueiden kannattajia²⁵, joten valitsemani lehdet sopivat mielestäni kuvaamaan kohtalaisesti koko alueen väestön elinolosuhteita.

Tutkielmani liittyy muutamaaan aluehistorialliseen käsitteeseen. Vanha Suomi oli 1800-luvulla kutsuttu alue rajoittuen Kymijosta vanhalle itärajalalle, minkä Venäjä valloitti Ruotsilta 1700-luvun alun sodissa. Vuonna 1812 Venäjä palautti Vanhan Suomen osaksi autonomista Suomen suuriruhtinaskuntaa ja siitä muodostui Viipurin lääni.²⁶ Keski-Karjala ja Laatokan Karjala olivat Karjalan osia.

Työni rakentuu systemaattisesti kolmen teeman mukaan. Ensiksi kerron Keski-Karjalan elinkeinojen kriisistä Pietarin yhteyksien päätyttyä. Toisessa käsittelyluvussa kuvaan elintarvikepulaa ja siihen liittyneitä tekijöitä. Kolmannessa luvussa käsittelen rajan turvallisuustilanteen vaikutusta alueen väestöön.

²¹ Tommila 1988, 16.

²² Aalto 1985, 99; Hentilä 2009, 121.

²³ ”Väliaikainen painoasetus”. (art.). *Laatokka* 29.6.1918. Ks. myös Aalto 1985, 93; Salokangas 1987, 347.

²⁴ Itkonen & Hämynen 2020, 95–96.

²⁵ Hietanen 1982, 28–29.

²⁶ Kaukiainen 2014, 12–21.

1 Elinkeinojen uudelleensuuntautumista rajan sulkeuduttua

Suomen itsenäistyttyä ja valkoisten voittoon 16.5.1918 päättyneen Suomen sisällissodan jälkeen Suomen ja Neuvosto-Venäjän välinen raja suljettiin. Suomesta oli tullut porvari hallitsema ”valkoinen Suomi”²⁷, kun rajan takana Neuvosto-Venäjällä vallan olivat ottaneet vastakkaista ideologiaa edustaneet kommunistiset bolševikit – vaikkakin Neuvosto-Venäjän hallinnon tilanne oli sekava usean vuoden ajan²⁸. Suomessa pelättiin Neuvosto-Venäjälle paenneiden punaisten hyökkäävän Suomeen yhdessä bolševikkien kanssa, minkä takia haluttiin mahdollisimman nopeasti sisällissodan jälkeen sulkea raja.²⁹

Kesäkuussa 1918 *Laatokka* uutisoi seuraavasti:

Venäjän raja suljettu. Suomen ja Venäjän kansalaisten vaihto yli rajan keskeytetty. Sikäli kuin on saatu tietää, on Venäjän raja t. k. (tämän kuun) 8 p:stä täydellisesti suljettu, jonka vuoksi Suomen ja Venäjän kansalaisten vaihto yli rajan on keskeytetty.

*Sulusta huolimatta onnistuu aina yhden ja toisen päästä rajan yli.*³⁰

Raja oli suljettu Venäjän puolelta jo miltei kokonaan bolševikkien lokakuun 1917 vallankumouksen jälkeen, mikä lopetti työnteon, laillisen kaupankäynnin ja muun yhteydenpidon rajan molemmin puolin.³¹ Lehdistä tai tutkimuskirjallisuudesta ei käynyt ilmi yksi tarkka päivämäärä rajan sulkemiselle, vaan rajaa suljettiin toistamiseen ja varsinkin sisällissodan päättymisen jälkeen.

Venäjän rajan sulkeminen otsikoitiin eri tavoin *Laatokassa* ja *Jaakkimassa*: *Laatokka* mainitsi yksinkertaisesti ”Venäjän raja suljettu”. *Jaakkima* puolestaan uutisoi samaan asiaan liittyen ”Bolševikit ahtaalla. Yhteys Siperian kanssa katkennut. Suomalaispunikkien olo tukala.” *Jaakkiman* artikkelin sivulauseessa mainittiin venäläisten sulkeneen Suomen rajan.³² *Jaakkiman* kuvaus on selkeästi värikkäämpi ja sisältää puolueellisemman, valkoisen Suomen näkökulman kuin *Laatokka*. Yhtenä selityksenä erilaiselle kielenkäytölle voisi olla paikallislehtien toimittaminen sivutoimisesti ja ilman journalistista kokemusta. *Jaakkiman* vastaava toimittaja Vuorelainen oli toiminut paikallislehtien

²⁷ Hentilä 2009, 120–121.

²⁸ Polvinen 1971, 92.

²⁹ Partanen 2010, 23.

³⁰ ”Venäjän raja suljettu.” (art.). *Laatokka* 15.6.1918.

³¹ Partanen 2010, 39–40.

³² ”Bolshevikit ahtaalla. Yhteys Siperian kanssa katkennut. Suomalaispunikkien olo tukala.” (art.). *Jaakkima* 19.6.1918.

toimitustehtävissä ainakin vuodesta 1908 lähtien eli hänellä oli jo kymmenen vuoden – tosin todennäköisesti sivutoiminen – kokemus toimittajan töistä.³³

Keski-Karjala oli kuulunut Venäjän imperiumiin Uudenkaupungin rauhasta 1721 alkaen ja koko Viipurin lääni eli Vanhan Suomen alue Turun rauhasta 1743 alkaen. Yhteydet Venäjälle säilyivät tiiviinä Vanhan Suomen alueen tultua liitetyksi vuonna 1812 autonomisen Suomen suuriruhtinaskunnan osaksi. Maantieteellisesti Karjalaa lähellä sijainnut Venäjän pääkaupunki Pietari kasvoi 1700–1900-lukujen välillä Itämeren pohjoisosan suurimmaksi kaupungiksi, jossa vuonna 1800 oli 220 000 asukasta ja ensimmäisen maailmansodan aikana 1910-luvulla yli kaksi miljoonaa asukasta. Asukkaista suomalaisia oli 20 000. Siellä käytiin niin töissä kuin opiskeltiin.³⁴ Pietariin vietiin Suomesta vuonna 1913 noin 40 miljoonan markan arvosta tuotteita, kuten puuta, maitoa, voita ja muita elintarvikkeita sekä tullivapaita, niin sanottuja talonpoikaistuotteita. Tärkein tuontitavara Pietarista oli vilja.³⁵

Keski-Karjalassa väestön pääelinkeino liittyi maa- ja metsätalouteen³⁶. Karjalan maatilat olivat pääsääntöisesti pienviljelmiä. Lähellä sijainnut Pietari tarjosi maatalouden harjoittajille runsaasti sivuan-sioita työnteon, rahdinajon ja Kannaksen venäläisen kesäasukkaiden kanssa käydyn kaupan myötä.³⁷ Niinpä 1800-luvulla koko Viipurin läänissä rahdinajo Pietariin oli muodostunut monelle asukkaalle jopa pääelinkeinoksi, ja maatalous oli jäänyt sivuosaan.³⁸ Myös kalastus oli Laatokan Karjalan asukkailla merkittävä sivuelinkeino maatalouden ohessa, sillä kaloille oli Pietarissa varma kysyntä. Kalastajia oli myös tilattomassa väestössä.³⁹

Kun muualla Suomessa 1900-luvun alkua sävytti vuokraviljelijöiden eli torpparien suuri määrä, Viipurin läänissä ei ollut juurikaan torppia, vaan paljon tilatonta väestöä: 44 prosenttia kaikista ruokakunnista oli ilman tilaa. Tilattomalle väestölle autonomian ajan Pietarin rajattomat työmahdollisuudet tarjosivat toimeentulon.⁴⁰ Laatokan rannoilta – kuten Kurkijoen ja Sortavalan kihlakunnista – vietiin Pietarissa toimiville nahanparkitsijoille pajunparkkia (kuorta) Käkisalmen kaupungin kautta. Pajunparkki oli varsin arvokasta, sillä sitä vastaan saattoi saada Pietarissa jauhoja suhteessa 1:1. Pajun

³³ Aalto 1985, 75.

³⁴ Haapala 1995, 56; Hietanen 1982, 24.

³⁵ Haapala 1995, 57; Katajala 69–70.

³⁶ Hämynen 2010, 85.

³⁷ Haapala 1995, 57–58; Hietanen 1982, 24.

³⁸ Katajala 1997, 68.

³⁹ Hietanen 1982, 134–137.

⁴⁰ Hämynen 2010, 93.

kuoren kerääminen oli alueen tilattomalle ja köyhälle väestölle merkittävä elinkeino.⁴¹ Pajunparkin ostoilmoituksia oli *Jaakkimassa* ja *Laatokassa* rajan sulkeutumisesta huolimatta yhä kesällä 1918.⁴²

Keski-Karjalasta kuljetusreitti Pietariin kulki usein Sortavalan tai Jaakkiman satamien kautta Laatokkaa pitkin⁴³. Sekä *Jaakkima* että *Laatokka* uutisoivat juhannuksen alla 1918 Laatokan laivaliikenteestä, että se ei ollut sisällissodan jälkeen päässyt alkuun Venäjän rajan sulun takia. Laatokalla kun käytiin nimenomaan ulkomaankauppaa Venäjän kanssa. Uutisessa mainittiin myös, että Sortavalan satamassa olleet venäläiset laivat oli takavarikoitu Suomen valtiolle.⁴⁴ Elokuussa 1918 *Laatokassa* oli selostus Laatokan Laivanvarustajain Osakeyhtiön ylimääräisestä yhtiökokouksesta. Siinä todettiin muun muassa, että ”...Yhtiön toiminta päätettiin jättää lepäämään siksi kunnes olot selvenevät.”⁴⁵ Rajan sulkeutuminen heitti synkän varjon paikallisen laivanvarustamon ylle.

Tapio Hämyksen väitöskirjassa todetaan, että Suomen senaatti julisti 19.7.1918 rajan suljetuksi, mikä koski Suomen ja Venäjän satamien välistä laivaliikennettä. Hämynen toteaa myös, että rajan sulkemistoimenpiteitä oli tehty jo keväästä 1918 lähtien, mutta senaatin julistuksen jälkeen rajavartiointi tehostui.⁴⁶ *Jaakkima* otsikoi rajan sulkemisen: ”Koleravaaran torjuminen.” Raja Karjalan Kannaksella oli uutisen mukaan suljettu ja laivaliikenne Suomen ja Venäjän välillä kokonaan kielletty.⁴⁷ *Laatokka* otsikoi 20.7.1918 myös: ”Koleravaaran torjuminen.” Artikkelin mukaan: ”...Venäjällä valitsevan koleran ja lisääntyvien kulkutautien vuoksi on kaikkien Venäjän satamista Suomeen saapuvien laivojen oltava 14 päivän karanteenissa.” *Jaakkiman* ja *Laatokan* uutisten sisällöt poikkesivat toisistaan siten, että *Jaakkiman* mukaan raja oli täysin suljettu, kun *Laatokka* ei täydellistä sulkua kertonut, vaan mainittiin vain laivojen 14 päivän karanteenivaatimus. Hämyksen väitöskirjasta olin päätellyt, että rajan sulkeminen 19.7.1918 olisi ollut poliittinen päätös, mutta lehdet kertoivat rajan sulkemisen syyksi koleran leviämisen estämisen. Vaikka Hämyksen rajan sulkemista ja rajaliikennettä koskeva tieto oli samalta ajankohdalta ja ainakin osittain samansisältöinen kuin *Jaakkiman* ja *Laatokan* uutisoinnit, jää hieman epäselväksi koskivatko nämä eri tietolähteistä saadut tiedot samaa asiaa.

Rajan sulkeuduttua ja virallisen kaupankäynnin päätyttyä sisällissodan myötä vuonna 1918 kaupankäynti ei kuitenkaan kokonaan käytännössä loppunut, sillä Neuvosto-Venäjän puolella oli suurta

⁴¹ Katajala 1997, 71–72, 154–155.

⁴² T. Pennanen, ”Hylkeenrasvaa, Kuusen- ja pajunkuoria” (ilm.). *Laatokka* 1.6.1918; I. Mustonen, ”Pajun parkkia ja Sukkalumppuja” (ilm.). *Jaakkima* 1.6.1918; Jaakkiman Osuuskauppa, ”Ostamme ja Myymme” (ilm.). *Jaakkima* 18.7.1918.

⁴³ Katajala 1997, 155.

⁴⁴ ”Laivaliikenne Laatokalla.” (art.). *Jaakkima* 19.6.1918.; ”Laivaliikenne Laatokalla”. (art.). *Laatokka* 20.6.1918.

⁴⁵ ”Laatokan Laivanvarustajain Osakeyhtiön ylimääräinen yhtiökokous”. (art.). *Laatokka* 13.8.1918.

⁴⁶ Hämynen 1993, 186.

⁴⁷ ”Koleravaaran torjuminen.” (art.). *Jaakkima* 25.7.1918.

tarvetta elintarvikkeista sekä muistakin tavaroista. Autonomian ajan Pietarin kaupan sivuansiot korvasi monille salakuljetus Pietariin ja rajaseudun kyliin. Tavaroista rajan takana maksettiin hyvin ja salakuljetuksesta muodostui useille pääelinkeino.⁴⁸ Talvisin tavaraa salakuljetettiin Laatokan jäätä pitkin⁴⁹, joka mahdollisti Keski-Karjalan väestölle suoran reitin Neuvosto-Venäjälle. Salakuljetukseen yritettiin puuttua, mistä *Jaakkima* uutisoi Parikkalan osalta kesäkuun alussa 1918:

Päätettiin kääntyä paikkakunnan nimismiehen puoleen pyynnöllä, että edellisessä pykälässä mainituista poliisikonstaapelin paikoista täytettäisiin heti kolme, jotka voisivat olla m. m. (muun muassa) apuna elintarvelautakunnalle estämässä väärinkäytöksiä elintarpeiden kuljetuksessa paikkakunnalta. Päätettiin myös kehoittaa elintarvelautakuntaa tarkasti huolehtimaan, ettei elintarpeiden salainen kuljetus paikkakunnalta saisi jatkua, vaan että gulashien⁵⁰ toiminta olisi saatava loppumaan kokonaan ja samoin muutkin väärinkäytökset.⁵¹

Salakuljetus jatkui kuitenkin, mikä aiheutti hintojen nousua ja entistä suurempaa pulaa rajalla ja laajemmalla alueella. Tullivartijat eivät kyenneet estämään salakuljetusta, mitä ei kansan keskuudessa pidetty edes lainvastaisena.⁵² *Laatokka* nosti asian esille pääkirjoituksessaan elokuun lopussa 1918.⁵³ Syyskuussa 1918 *Laatokassa* uutisoitiin Jaakkiman kunnan elintarvikelautakunnan päätöksestä maksaa salakuljettajien tai elintarvikkeiden luvattomien myyjien tai ostajien kiinniottajille.⁵⁴ Lokakuussa 1918 rajan vartiointia Kannaksella tehostettiin salakuljetuksen vähentämiseksi, jolloin jäi vain yksi rajanylityspaikka ja rajavartiosotilaat saivat ampua luvattomia rajan ylittäjiä, mikä hieman vähensi salakuljetusta.⁵⁵

Viennin päättyminen Pietariin ja toisaalta pula Venäjän tuonnin takia pakotti tai antoi sysäyksen suunnata tuotantoa ja kauppaa uudelleen. Esimerkiksi pellavan tuonti päättyi ja aiheutti pulaa vaatteista. *Laatokassa* kehoitettiin kesäkuussa 1918 viljelemään kotitarveviljelminä pellavaa ja hampua, jotta kotimainen pellavateollisuus saisi raaka-ainetta. Pellavan tarvetta perusteltiin artikkelissa villan ja kutomateollisuuden raaka-aineiden huonolla saatavuudella, minkä vuoksi pellavatuotteilla voitaisiin korvata villavaatteita. Lisäksi ehdotettiin raivattavaksi uusia peltoja ruuanviljelyyn, jos olemassa

⁴⁸ Partanen 2010, 40.

⁴⁹ Partanen 2010, 41.

⁵⁰ *Gulashit* olivat ensimmäisen maailmansodan aikana syntynyt nimitys mustan pörssin kauppiaista tai keinottelijoista. Nyström 2013, 83.

⁵¹ ”Järjestyksenvalvonta Parikkalassa.” (art.). *Jaakkima* 6.6.1918.

⁵² Partanen 2010, 40.

⁵³ ”Salakuljetus rajalla saatava loppumaan.” (art.). *Laatokka* 27.8.1918.

⁵⁴ ”Toimenpiteitä elintarpeiden salakuljetuksen estämiseksi Jaakkimassa.” (art.). *Laatokka* 21.9.1918.

⁵⁵ Partanen 2010, 40.

olleet pellot olisi otettu pellavan ja hampun kasvatukseen.⁵⁶ Kotimaisten raaka-aineiden ja valmistuksen mahdollistaminen nähtiin ratkaisuna pulaan ulkomaan yhteyksien ollessa lähes tyrehdyksissä.

Rajan sulkeutumisen jälkeen uusia markkinoita etsittiin Länsi-Euroopasta, mutta sinne täytyi elintarvikkeet jalostaa säilyvyyden varmistamiseksi.⁵⁷ *Laatokassa* uutisoitiin kesällä 1918, että maatalouden tuotannon lisäämiseksi oli perustettu senaatin elintarvetoimituskunnan yhteyteen komitea maatalouden kehittämistä varten.⁵⁸ Maatalouteen liittyvien kysymysten ohella *Laatokka* otti pitkällä kirjoituksella kantaa kotimaisen teollisuuden kehittämiseen. Artikkelissa esitettiin, että teollisuutta tulisi suunnata uudelleen uusien vientimahdollisuuksien saamiseksi Venäjän viennin loputtua.⁵⁹ Kirjoitus oli nähdäkseni *Laatokan* omalta kirjoittajalta eli ajatus nousi omalta alueelta eikä kyse ollut esimerkiksi senaatin käskystä.

Jaakkima puolestaan elokuussa 1918 kehotti kehittämään maataloutta Maamiesseurojen avulla sekä valvomaan maatalouspoliittisia etuja. Paikallisten maatalouteen liittyneiden yhdistysten nähtiin kirjoituksessa passivoituneen sotatilanteen ja muiden aikakauden ajankohtaisten tehtävien (hallitusmuotokysymys, elintarvikesäännöstely) myötä.⁶⁰ Maatalousaiheet olivat luonteenomaisia *Jaakkimalle* ja maatalouden kehittäminen sekä edunvalvonta nähtiin alueella tärkeiksi.

Keski-Karjalassa ei lehdistön kuvauksen perusteella vaivuttu epätoivoon ja lamaanukseen vanhojen Pietarin tarjoamien elinkeinojen loputtua rajan sulkeutumisen myötä. Alueella pyrittiin kehittämään uutta vaikeista olosuhteista huolimatta, mistä on osoituksena esimerkiksi *Jaakkimassa* marraskuussa 1918 uutisoitu Jaakkiman Sähköyhtiön perustavan kokouksen pitäminen⁶¹. Viipurin läänissä monet kunnalliset sähkölaitokset aloittivat toiminnan noina vuosina. Sähköä tarvittiin paljon myös teollisuuden käyttöön, kun rajan sulkeutuminen oli nostanut teollisuuden merkitystä toimeentulon lähteenä Viipurin läänissä.⁶² Keski-Karjalassa tosin teollisuus oli pienteollisuutta ja Kurkijoen kihlakunnassa esimerkiksi lähinnä vain sahoja ja myllyjä.⁶³

Jaakkiman paikkakunnallisissa uutisissa syyskuussa 1918 kerrottiin Imatran putouksille jo pidemmän aikaa suunnitellun vesivoimalaitoksen lupa-anomuksen jättämisestä Viipurin läänin maaherralle.⁶⁴

⁵⁶ ”Pellavaa ja hampua viljelemään.” (art.). *Laatokka* 13.6.1918.

⁵⁷ Hämynen 2010, 101.

⁵⁸ ”Elintarvetoitankomitea.” (art.). *Laatokka* 18.6.1918.

⁵⁹ S.L., ”Maamme teollisuuden tulevaisuus.” (art.). *Laatokka* 18.6.1918.

⁶⁰ ”Työtä maaseudun kohottamiseksi ei saa laiminlyödä.” (art.). *Jaakkima* 28.8.1918.

⁶¹ ”Jaakkiman Sähköyhtiön perustava kokous”. (art.). *Jaakkima* 28.11.1918.

⁶² Hämynen 2010, 112.

⁶³ Mäkinen 1982, 427, 432; Tuomainen 1982, 246.

⁶⁴ ”Vuoksen vesivoiman käyttäminen.” (art.). *Jaakkima* 12.9.1918.

Uutinen oli samansisältöinen kuin *Laatokassa* samalla viikolla⁶⁵. Kyseessä oli 1900-luvun alkuvuosikymmenten suurhanke, joka oli valtakunnallisestikin merkittävä tuottaessaan sähköä koko eteläiseen Suomeen 1950-luvulle asti.⁶⁶

Jaakkiman ja *Laatokan* kuvausten perusteella tuntuu käyneen toteen *Laatokan* pakinoitsijan ”Aapelin” toteamus kesäkuun alusta 1918, kun sisällissodan päättymisestä oli vain pari viikkoa:

*Meillä ei siis missään tapauksessa ole aika levittäytyä ”laakereillemme” lepäämään. Työtä on tehtävä kaikkien, väsymätöntä uurastusta ylläpidettävä. Valppaus olkoon tunnustuksen kunnia. Valveilla on pysyttävä, lepo hetkinäkin herkin korvin kuunneltava, sillä elämällä on juuri nyt meille varattuna paljon uutta kerrottavaa.*⁶⁷

Valppaana oltiin tosin edelleen Pietarin yhteyksien palaamisestakin. *Laatokan* pääkirjoituksessa heinäkuussa 1918 käsiteltiin tulevia rauhanneuvotteluita Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä. Kirjoituksessa nostettiin kauppasuhteiden ja liikenteen järjestäminen muutamiksi neuvotteluissa esille nostettaviksi asioiksi.⁶⁸ Rajan avaamiseen vedottiin maataloustuotteiden ja kalan kaupan takia vielä seuraavinakin kahtena vuosikymmenenä, mutta raja pysyi kiinni ja ansiot oli hankittava uusien keinoin.⁶⁹

⁶⁵ ”Vuoksen vesivoiman käyttäminen.” (art.). *Laatokka* 10.9.1918.

⁶⁶ Hämynen 2010, 113.

⁶⁷ Aapeli, ”Tänään”. (pak.). *Laatokka* 1.6.1918.

⁶⁸ ”Rauha Suomen ja Venäjän välille.” (pk.). *Laatokka* 20.7.1918.

⁶⁹ Hietanen 1982, 112–113.

2 Elintarvikepulaa ja keinottelua

Autonomian ajan viimeisinä vuosina Venäjän kauppa oli tullut entistä merkityksellisemmäksi Suomen taloudelle, koska vuonna 1914 alkaneen ensimmäisen maailmansodan takia Venäjän imperiumiin suuriruhtinaskuntana kuulunut Suomi menetti kauppasuhteet Venäjän vihollismaihin, etenkin Saksaan, Itävalta-Unkariin ja Ottomaanien valtakuntaan eli turkkilaisiin. Lisäksi sodan vuoksi rahajärjestelmä romahti Euroopan laajuisesti, mikä vaikutti osittain myös Suomeen nopeana hintojen nousuna. Suomessa käyty sisällissota talvella 1918 heikensi taloutta entisestään.⁷⁰

Suomen omavaraisuus leipäviljan osalta oli ensimmäisen maailmansodan alla vain 40 %⁷¹. Kurkijolla ja Jaakkimassa oli oltu viljan suhteen omavaraisia vielä 1880-luvun alussa, mutta painopisteen siirryttyä karjatalouteen viljaa oli tuotu ulkomailta, etenkin Venäjältä.⁷² Sinänsä Keski-Karjalan maatalous oli autonomian lopulla Karjalan alueen kehittyneintä.⁷³ Siirtyminen viljanviljelystä karjatalouteen johtui Pietarin markkinoiden aikaansaamasta karjataloustuotteiden kysynnästä 1800-luvun loppuvuosikymmeninä.⁷⁴

Kun kauppasuhteet Neuvosto-Venäjäksi muuttuneen itänaapurin kanssa päättyivät ja raja meni kiinni, loppui viljan ja muiden elintarvikkeiden tuonti miltei kokonaan. Kriisi kärjisti kesällä 1918 elintarvikepulan, etenkin puutteen viljasta, jolla oli ollut korostunut osa suomalaisten ruokavaliassa. Viljapula näytti toisaalta suuremmalta, kuin se todellisuudessa oli, sillä viljaa oli tuotu edullisen hinnan takia paljon enemmän kuin väestö olisi ravinnokseen tarvinnut. Viljaa oli syötetty myös karjalle. Toisaalta syrjäseuduilla ja kaupungeissa viljasta oli todellinen puute.⁷⁵

Viljan kulutusta oli aloitettu rajoittamaan Suomessa jo keväällä 1917 ja samalla olivat käynnistyneet viljelijöiden pakko-otot valtiolle, mikä tarkoitti sitä, että ylimääräiseksi laskettu vilja täytyi myydä valtiolle määrättyyn hintaan. Valtio puolestaan jakoi viljan edelleen kunnallisille lautakunnille.⁷⁶ Pakko-otot laajenivat heinäkuussa 1918 maitoon ja voihin⁷⁷, mistä *Jaakkima* ja *Laatokka* kirjoittivat käytännöllisen ohjeistuksen paikkakunnan maidontuottajille⁷⁸.

⁷⁰ Heikkinen 2013, 106–107.

⁷¹ Peltonen 2019, 135.

⁷² Hämynen 1993, 177.

⁷³ Hietanen 1982, 24–25.

⁷⁴ Hämynen 2010, 92; Vihola 1991, 202.

⁷⁵ Haapala 1992, 123–124.

⁷⁶ Haapala 1992, 121.

⁷⁷ Haapala 1992, 124.

⁷⁸ ”Voi- ja maitokaupan säännöstely.” (art.). *Jaakkima* 25.7.1918.; ”Voin kaupan sekä maidon ja voin käytön järjestelystä maalla.” (art.). *Laatokka* 25.7.1918.

Vaikka elettiin elintarvikepulan aikaa, *Laatokan* pääkirjoituksessa painottui kesäkuussa 1918 (sekä myöhemminkin kesällä ja syksyllä) enemmän ajankohtainen hallitusmuotokysymys kuin väestön elinolosuhteet.⁷⁹ Keskustelu, taisteluksikin kutsuttu vaihe hallitusmuodon valinnasta oli esillä paljon myös *Jaakkimassa*, vaikka olisin luullut ajankohtaisten alueen elinolosuhteisiin liittyneiden huolien olleen enemmän esillä. Asioiden painottuminen saattoi johtua aikakauden lehdistön poliittisuudesta eli sanomalehdet halusivat vaikuttaa todennäköisesti ennen kaikkea poliittisesti.

Arjen todellisuus oli silti esillä lehdistössä etenkin viljan puutteen takia. Viipurin läänin lääninkomitea tiedotti *Laatokassa* viljatilanteesta ja ajankohdan kysyntä- ja tarjontalukuja vertailemalla voitiin päätyä johtopäätökseen viljan suuresta puutteesta.⁸⁰ *Jaakkima* kertoi heinäkuussa 1918, että elintarvikehallitukselta oli tullut Viipurin lääninkomitealle ilmoitus jaettavan viljan vähäisestä määrästä ja mahdollisesta viljansaannin loppumisesta toistaiseksi.⁸¹ Syyskuussa 1918 *Laatokassa* kirjoitettiin, ettei Jaakkimassa tai naapurikunnissa ollut viljaa edelleenkään jaettavaksi, vaikka uusi viljasato oli jo kypsynyt.⁸²

Sekä *Laatokka* että *Jaakkima* uutisoivat heinäkuun 1918 lopulla, että Saksasta saapuu 6 miljoonaa kiloa leipäviljaa jaettavaksi ja toivottiin, että näin vilja riittäisi uuden sadon viljaan asti.⁸³ Se, että viljaa ja muita elintarvikkeita tuotiin Saksasta, johtui Suomen itsenäistymisen jälkeisistä valkoisen Suomen 7.3.1918 solmimista sopimuksista Saksan keisarikunnan kanssa, joka vielä kesällä 1918 oli voitolla ensimmäisessä maailmansodassa.⁸⁴ Sodan hävinneen ja tasavallaksi muuttuneen Saksan kanssa yhteistyö päättyi joulukuussa 1918.⁸⁵ Kuitenkaan Saksastakaan ei saatu kovinkaan paljon viljaa: puolta miljoonaa voikiloa vastaan tuli vain 3,5 miljoonaa viljakiloa. Vähäkin tuontivilja meni pelkästään Helsinkiin,⁸⁶ joten tuonti ei auttanut Keski-Karjalan viljapulaa.

Viljan lisäksi oli *Laatokan* mukaan lokakuussa 1918 maitokin loppunut Sortavalastan kaupungista ja oli ryhdytty toimiin maidon hankkimiseksi lähikunnista. Artikkelissa kerrottiin maitopulan aiheuttaneen maidon alhaisen hinnan vuoksi, kun maito oli jalostettu paremmin kannattavaksi voiksi. Maitopulan sanottiin aiheuttaneen nälkäkuoleman uhan pienille lapsille ja sairaille henkilöille.⁸⁷ *Laatokan* näkemys nälkäkuoleman vaarasta lienee jossain määrin liioiteltu, mutta se kuvastaa 1900-luvun alulle

⁷⁹ ”Ajan virtauksista.” (pk.). *Laatokka* 4.6.1918.

⁸⁰ ”Viljan saanti läänimme tarpeiksi.” (art.). *Laatokka* 13.6.1918.

⁸¹ ”Viljan saanti loppuu.” (art.). *Jaakkima* 25.7.1918.

⁸² ”Viljaa ei vielääkään jaettavaksi.” (art.). *Laatokka* 21.9.1918.

⁸³ ”Leipäviljaa saapuu Saksasta 6 miljoonaa kiloa.” (art.). *Laatokka* 20.7.1918.

⁸⁴ Pietiäinen 1992, 275.

⁸⁵ Hentilä 2009, 117–126.

⁸⁶ Haapala 1992, 123–124.

⁸⁷ ”Maitopula kaupungissamme.” (art.). *Laatokka* 17.10.1918.

ominaista maitotaloustuotteiden tärkeyden korostamista terveydelle etenkin lapsille sekä heikossa kunnossa oleville.⁸⁸

Elämän olosuhteet vaihtelivat kuitenkin, sillä *Laatokassa* oli muun muassa tukkukauppojen mainoksia tanskalaisista lihamakkaroista.⁸⁹ Sortavalan seudulla oli täten saatavissa ulkomaisia lihatuotteita. Toisaalta makkaroista ilmoittaminen voi osoittaa niiden harvinaisuutta.

Elintarvikepula vuonna 1918 koetteli etenkin kaupunkeja. Sortavalan kaupungissa ensimmäisen maailmansodan aikainen nälänhätä oli pahin autonomian aikana ja itsenäisyyden alkuvuosina, edes suuret nälkävuodet 1867 ja 1868 eivät olleet koettelleet kaupunkia niin paljon. Elintarvikkeita yritettiin hakea maaseudulta eli maaseudun viljelijät ja karjankasvattajat olivat keskiössä pulan lievittämisessä.⁹⁰ Siksi korkeista hinnoista tai elintarvikepulasta syytettiin helposti maanviljelijöitä.

Hintakeinottelu aiheutti näkemyseroja maaseudun tuottajien ja kaupunkilaisten välille sekä kaikkien vastenmielisyyden keinottelijoita kohtaan. Elintarvikekeinottelun nähtiin *Laatokassa* olleen yksi syy viljan riittämättömyyteen, kun keinottelijoiden väitettiin myyvän valtion kautta jakeluun tarkoitetun viljan korkeammilla hinnoilla pimeillä markkinoilla.⁹¹ Keinotteluun liittyvien lehtiartikkelien suuri painotus *Jaakkiman* ja *Laatokan* sisällöissä johtunee siitä, että kuluttajien näkemykset elintarvikepulasta pääsivät esiin yleisessä mielipiteessä, jota sanomalehdet heijastivat.⁹²

Valtio yritti estää hintojen nousua säättämällä rajahintoja, millä määriteltiin ylin sallittu hinta elintarvikkeille ja muille välttämättömyystuotteille. Ne vaihtelivat markkinatilanteen mukaan eri alueilla.⁹³ Osin salakuljetuksenkin estämiseksi sekä ruuan saamiseksi myyntiin pyrittiin rajahintoja nostamaan, kuten *Jaakkima* uutisoi voin rajahintojen nostamisesta. Perusteena oli viljan hinnan nousu, mikä aiheutti voin suhteellisen hinnan alhaisuuden, ja tämä taasen vähensi voin tarjoamista myyntiin.⁹⁴ Myös viljan rajahintoja tarkistettiin ylöspäin. Riippuen toimitusajankohdasta viljasta maksettiin sitä korkeampaa tuottajahintaa, mitä aikaisemmin vilja annettiin myyntiin.⁹⁵

Laatokassa uutisoitiin rajahintasäädösehdotus sanktioineen kesäkuussa 1918:

⁸⁸ Niemi 2024, 4.

⁸⁹ Sortavalan Tukku kauppa O.y., ”Tanskalaista Lihamakkaraa” (mainos); Kuosmanen & Oinonen., ”Hyvää tanskalaista Makkaraa tukuittain” (mainos). *Laatokka* 20.7.1918.

⁹⁰ Hämynen & Itkonen 2020, 66.

⁹¹ ”Elintarveasiain tila Viipurin läänissä.” (art.). *Laatokka* 23.7.1918.

⁹² Haapala 1992, 119.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ ”Voin rajahinnat.” (art.). *Jaakkima* 6.6.1918.

⁹⁵ ”Viljan hinnat ensi syksynä.” (art.). *Jaakkima* 13.6.1918.

*Senaatin elintarveosasto on valmistanut ehdotuksen laiksi kohtuuttomien hintojen estämiseksi sodan aiheuttamissa poikkeuksellisissa oloissa. Lakiehdotuksen mukaan voidaan jokaista, joka myydessään elintarpeita, sekä lämpöä, valoa ja voimaa synnyttäviä aineita, jalkineita, vaatteita, maataloudelle välttämättömiä teollisuustuotteita n. m. (näin muodoin) on ottanut hinnan tai hyvitteän, jota on pidettävä kohtuuttomana, rangaista enintään 10 tuhannen markan sakolla tai yhden vuoden vankeudella. Samanlaiseen edesvastuuseen voidaan saattaa jokainen, joka estää yllämainituista tavaroita avoimeen kauppaan joutumasta ja siten aiheuttaa tavarain hinnan nousun. Niinikään voidaan rangaista välittäjiä, jotka toiminnallaan jouduttavat hintojen kohoamista.*⁹⁶

Uusi laki herätti toivoa kohtuullisemmasta elintarvikkeiden hintatasosta tai ainakin odotuksia keinottelijoiden rankaisemisesta ja yleisen moraalitajun paranemisesta. *Laatokka* ja *Jaakkima* ottivat heinäkuussa 1918 pääkirjoituksissaan kantaa keinotteluun liittyen eduskunnalle annettuun lakiehdotukseen ”kohtuuttomien hintojen ehkäisemiseksi”. Molemmissa lehdissä näkyi vahvasti keinottelijoita paheksuva näkökulma. *Laatokka* päätti pääkirjoituksen voimakkain sanankääntein, mikä ilmentää elintarvikepulan herättämiä tunteita etenkin kaupunkialueella:

– – *kuluttava yleisö taas on saanut maksaa päätä huimaavia hintoja kaikenkarvaisille keinottelijoille ja huijareille, jotka mielettömässä rahanhimossaan eivät ole ensinkään häikäilleet käyttää hyväkseen lähimmäistensä hädänalaista asemaa ja kiskoa vaikka viimeisetkin pennit elintarvepulaan joutuneilta kanssaihmisiltään. On siunattu asia, että vihdoinkin näille tunnottomille nylkyreille ruvetaan opettamaan ihmistäpoja, elleivät he itse ajoissa oivalla parantaa niitä.*⁹⁷

Jaakkima nosti keinottelun toiseksi pääkirjoitukseksi hallitusmuotokeskusteluun kantaa ottavan toisen pääkirjoituksen⁹⁸ rinnalle. Pääkirjoituksessa tuotiin esille rajahintalain säädösten mahdollisuus estää keinottelua käytännössä ja lain valvontaa *Jaakkima* piti jokaisen kansalaisvelvollisuutena. Aiempi tilanne oli *Jaakkiman* mukaan ollut heikko:

Meillä sitä vastoin on kylläkin säädetty lakeja, mutta niiden täytäntöön panosta ei kukaan ole huolehtinut. Niillä on vain saatu aikaan, että Suomi on tullut sotarosvouksen ja elintarvikekeinottelun luvatuksi maaksi. Olosuhteet täällä ovat kurjistumistaan kurjistuneet eikä kukaan enää katso voivansa myydä mitään tavaraa, ellei siitä saa ainakin

⁹⁶ ”Elintarveasioita.” (art.). *Laatokka* 11.6.1918.

⁹⁷ ”Keinottelun ehkäiseminen.” (pk.) *Laatokka* 11.7.1918.

⁹⁸ ”Kansa ratkaiskoon.” (pk.). *Jaakkima* 25.7.1918.

100 prosentin voittoa. Meillä on menty siihen, että koko oikeustajunta on hävinnyt ja häveliäisyyden tunto kadonnut. Kiskomista pidetään selvänä asiana. Suurimpienkaan keinottelijain kiskomista ei pidetä enää rikoksena, vaan pikemmin heistä puhutaan ihailulla, kun he muka ovat nerokkaita.

— Jokaisen siveellinen velvollisuus on saattaa julkisuuteen ne tapaukset, joissa yhteiskunnan hädänalaista tilaa koetetaan väärin käyttää oman saalistamishimon tyydyttämiseksi. — Keinottelusta on tehtävä loppu ja uusi eduskunnan säätämä gulassilaki antaa siihen mahdollisuudet.⁹⁹

Laatokan kirjoituksessa korostui keinottelijoiden paheksunta ja siitä tuli ilmi kaupunkilaisten näkökulma, koska elintarvikkeiden ostajiin viitattiin hädänalaisella asemalla ja elintarvikepulaan joutumisella. *Jaakkiman* tekstissä painotetaan moraalia ja yhteiskunnallista järjestystä. Pääkirjoitusten sisältö oli aika samanlainen. Kaupunkilaisnäkökulma ja maanviljelijöiden suora syyttäminen tuli välillä selvästi esille *Laatokassa*, mistä oli esimerkkinä heinäkuussa 1918 julkaistu, kaupunkien elintarvikepulaan liittyvä artikkeli:

Nälkäänäkevään lähimäistensä hätää hyväkseen käyttävät tunnottomat elintarvekeinottelijat jatkavat maaseudulla yhä edelleen toimintaansa. Kun kaupunkien ja asutuskeskusten eläjät ovat pakotetut ostamaan elintarpeita millä hinnalla tahansa, ovat keinottelijat saaneet viljasta ja jauhoista kerrassaan huikeita hintoja. Tuonnottain myivät maanviljelijät jauhoja salaa 5 markalla kilon. Väliin tulivat keinottelijat ja tarjosivat jauhoista 10 mk. (markkaa) kilolta, myyden niitä kaupungissa 15–20 markasta kilon. Nyt maksetaan maalla jauhoista 15 markkaa kilolta. —

Tällä tavalla ne, jotka syksyllä ja talvella salailivat viljansa, hyötyivät suunnattomasti, jotavastoin kaikki rehelliset maanviljelijät kärsivät tappion luovuttaessaan viljansa valtiolle alhaisesta pakkoluovutushinnasta. —

Maanviljelijäin olisi siis vältettävä keinottelijoita ja myytävä tavaransa suoraan kuluttajille, sillä nykyinen tilanne on sietämätön.¹⁰⁰

Laatokka piti esillä maanviljelijöille tulleita houkutusia hyötyä keinottelusta. Heinäkuussa 1918 julkaistiin *Laatokassa* lyhyt kirjoitus, jossa tuotiin esille uhka tulevan viljasadon päätyemisestä

⁹⁹ ”Gulassilaki.” (pk.). *Jaakkima* 25.7.1918.

¹⁰⁰ ”Elintarvekeinottelua maaseudulla.” (art.). *Laatokka* 2.7.1918.

keinottelijoille, kun maanviljelijöille oli paikoittain tarjottu ”huimaavia hintoja”¹⁰¹. Toisaalta myös maaseudun asukkaat näyttivät olleen keinottelun uhreja. Marraskuussa 1918 *Jaakkima* kuvasi, kuinka ”maalaisten kustannuksella keinotellaan yhtenä”, kun kyseessä oli tällä kertaa sota-ajan lamput ja lamppujen polttoaineet.¹⁰²

Laatokan elintarvikekeinottelua – ja muutakin keinottelua – koskevat kirjoitukset olivat sävyltään sekä paheksuvia että valistavia, missä kuvastuu *Laatokan* toimituskunnan perusta Sortavalan seminarin lehtoreissa. Suurin syy keinottelun paheksumiselle lienee ollut kaupungissa vallinnut todellinen ruokapula. *Laatokan* valistuksellista otetta kuvastaa erittäin hyvin nimimerkki ”Aapelin” hyvin kaunopuheisesti ja laveasti kirjoitettu pitkä pakinatyylinen artikkeli, joka oli ajalle ominaista kantaaottavaa ainesta lehdissä¹⁰³:

*Näen joukossanne pyylevän rasvaparoonin tai luihukatseisen sameassa vedessä kalastajan, jotka ovat ”elämäntehtäväkseen” ottaneet koota maallista mammonaa mitattomasti millä hinnalla tahansa. Nyrkinisku vain tuonne vasemmalle puolelle rintaa, sydänalaa, niin kyllä se ”kirottu omatunto” torakhtaa tuutumaan välinpitämättömän kylmää unta! Ottaa se alussa vähän kipeästi tuolta sydämenpaikalta, mutta pian siihen tottuu! Ja sitten lähdet sinä tunnottomana oman edun tavoittelijana ”afääreitäsi” hoitamaan: kiertelet ympäri kyliä ja pitäjiä hakien tavoista tavarat haltuusi houkuttelevilla hintatarjouksilla. Ostat kaikellaista mutta varsinkin elintarpeita, joiden tiedät olevan kaupaksimenevä. Ja hintojen nousun tiedät tulevan palkaksesi vaivoistasi.*¹⁰⁴

Jaakkimassa tunnistettiin maanviljelijöiden riski joutua yleisesti syytetyksi keinottelusta joidenkin viljelijöiden vilpillisen toiminnan vuoksi ja sen estämiseksi koettiin valistustyötä tarvittavan maaseudulla.¹⁰⁵ Kuvaava esimerkki maalaisten syyttämisestä keinottelusta oli *Laatokan* artikkeli sienten myynnistä torilla ylihintaan otsikolla ”Huippuunsa kehittyntä kiskomista.”¹⁰⁶ Kyseessä oli normaali uutisartikkeli eikä mielipidekirjoitus tai pakina, tosin kirjoittajan nimikirjaimet oli mainittu eli kyseessä lienee enemmän kirjoittajan kuin *Laatokan* näkemys, mutta julkaiseminen normaalilla palsalla osoittaa *Laatokan* kaupunkilaista näkökulmaa.

¹⁰¹ ”Keinottelijat kärkevät tulevaa viljasatoa.” (art.). *Laatokka* 11.7.1918.

¹⁰² ”Keinottelu lampuilla ja valaistusaineilla.” (art.). *Jaakkima* 28.11.1918.

¹⁰³ Salokangas 1987, 380–383.

¹⁰⁴ Aapeli, ”Uudet ajat – vanhat tavat!” (pak.). *Laatokka* 1.6.1918.

¹⁰⁵ ”Työtä maaseudun kohottamiseksi ei saa laiminlyödä.” (art.). *Jaakkima* 28.8.1918.

¹⁰⁶ V.J.: ”Huippuunsa kehittyntä kiskomista.” (art.). *Laatokka* 10.8.1918.

Maanviljelijöillä oletettiin olevan ylimääräistä annettavaa, kun Sortavalan maalaiskunnan maanviljelijöiltä pyydettiin *Laatokassa* tilattoman väestön elintarvikepulaan liittyen lahjoitusten tekemistä Sortavalan maaseurakunnan Elojuhlan myyjäisiin. Lahjoituksiksi sopiviksi tuotteiksi mainittiin muun muassa erilaiset kasvikset sekä munat, kalat, liha, vaatteet ja kankaan jäännökset.¹⁰⁷ Maanviljelijät olivat keskiössä elintarvikekysymyksessä myös maallisissa organisaatioissa. Marraskuussa 1918 *Laatokan* pääkirjoituksessa vedottiin maanviljelijöiden ”uhrimieleen” armeijan varustamiseksi elintarvikkeilla ja muilla tarvikkeilla.¹⁰⁸ Kyseessä oli senaatin päätös viljan hankkimiseksi armeijalle, mistä uutisoitiin *Jaakkimassa* samana päivänä.¹⁰⁹ *Laatokan* pääkirjoituksesta ”uhrimieleen” vetoamisessa – vaikka kyse oli lailla säädetystä velvoitteesta – kuvastuu täten kaupunkiväestön näkökulma ja elintarvikepulan aikainen jonkinasteinen kahtiajako maata viljelevän ja tilattoman kaupunki- ja muun väestön kesken.

Toisaalta kun kaikesta oli pulaa, kiinnitettiin huomiota, minne elintarvikkeet päätyivät. *Laatokka* uutisoi Sortavalan kaupungin mailla kasvatetusta heinäsadosta, jonka Sortavalan maalaiskunta ja mahdolliset muut ympärillä olleet Keski-Karjalan maaseutualueet olivat uutisen mukaan haalineet.¹¹⁰ Heinät olivat tärkeitä, sillä Sortavalan kaupungissa lähes kaikilla asukkailla oli hevosia, lemmiä, kanoja ja sikoja ja eläimille tarvittiin ruokaa.¹¹¹ Heinä oli tarpeellista myös kauempana maaseudulla, sillä esimerkiksi Kurkijoki ja Parikkala olivat tunnettuja hevosjalostuspitäjiä. Hevosia tarvittiin itsenäistymisen jälkeen etenkin suurissa metsätöissä.¹¹²

Ratkaisuehdotuksia elintarvikepulaan esitettiin monenlaisia. *Laatokassa* kehoitettiin tekemään kasvi-
maa, jonka antimista saisi talvella ravintoa leivän sijaan¹¹³ sekä uutisoitiin Jaakkiman sotamarttojen tekemästä vapaaehtoistyöstä ”kasvitarhahoidon” edistämiseksi¹¹⁴. Korvikkeiden käyttö tai ainakin niiden kokeilu oli myös esillä; esimerkiksi *Laatokassa* mainittiin Sortavalan lääninkomitean velvoitaneen elintarvikeneuvojan kokoamaan vehkan juuria ja kokeilemaan niitä leivän valmistuksessa viljan lisänä.¹¹⁵ Myös kalajauhojen valmistamista suuren silakkasaaliin myötä ehdotettiin¹¹⁶ sekä teen

¹⁰⁷ ”Kehoitus Sortavalan maalaiskunnan jäsenille.” (art.). *Laatokka* 10.10.1918.

¹⁰⁸ ”Mihin nykyhetki velvoittaa.” (pk.). *Laatokka* 14.11.1918.

¹⁰⁹ ”Viljan hankinta armeijan tarpeiksi.” (art.). *Jaakkima* 14.11.1918.

¹¹⁰ ”Heinäsatoka kaupunkimme mailla varattava kaupunkilaisten eläimille.” (art.). *Laatokka* 18.6.1918.

¹¹¹ Hämynen & Itkonen 2020, 72–74.

¹¹² Hämynen 2010, 100–101.

¹¹³ Kipinä, ”Keittiökasveja viljelemään.” (art.). *Laatokka* 4.6.1918.

¹¹⁴ H.H., ”Jaakkiman sota-marttojen työmailta.” (art.). *Laatokka* 25.7.1918.

¹¹⁵ ”Leivän valmistaminen vehkanjuurista.” (art.). *Laatokka* 20.6.1918.

¹¹⁶ ”Kalajauhojen valmistaminen”. (art.). *Laatokka* 20.6.1918.

valmistamista kotimaisista metsän ja puutarhan kasveista¹¹⁷. *Laatokassa* oli ohjeita myös marjojen säilöntään ilman sokeria¹¹⁸ sekä kotona valmistettavan saippuan ohje¹¹⁹.

Voisi ajatella, että elintarvikeneuvot saattoivat liittyä elintarvikepulan ohella *Laatokan* opettajataustaan ja siten valistamistavoitteisiin.¹²⁰ Kuitenkin myös *Jaakkimassa* kehoitettiin emäntiä säilömään talven varalle kaikkea syötäväksi kelpaavaa, kuten kasveja, marjoja, kurkkuja ja sieniä:

*Nälkä uhkaa monta kotia ensi talvena. Älköön siis laiminlyötäkö pienempiäkään luonnontaimia, joida voidaan koota, säilyttää ja hyvinä ravintoaineina käyttää.*¹²¹

Yksi nykyajan näkökulmasta erikoinen ehdotus elintarvikepulan ratkaisuksi oli *Laatokassa* kesäkuussa 1918 uutisoitu Viipurin läänin maaherran tiedustelu sellaisista läänin pitäjistä, joissa olisi ollut liikaa asukkaita elintarvikkeiden riittävyteen nähden. Näistä pitäjistä olisi ollut tarkoitus siirtää asukkaita toisille paikkakunnille.¹²² Herää kysymys, miksi elintarvikkeita ei siirrelty runsasväkisille paikkakunnille? Ilmeisesti elintarvikkeiden siirtämisessä ei onnistuttu.

¹¹⁷ ”Kotimainen tee.” (art.). *Laatokka* 13.7.1918.

¹¹⁸ ”Marjasäilykkeitä ilman sokeria.” (art.). *Laatokka* 18.7.1918.

¹¹⁹ ”Saippuaa kotona valmistamaan.” (art.). *Laatokka* 18.7.1918.

¹²⁰ Itkonen & Hämynen 2020, 201.

¹²¹ ”Muistakaa talvea.” (art.). *Jaakkima* 5.9.1918.

¹²² ”Elintarvikepula.” (art.). *Laatokka* 8.6.1918.

3 Rajan levottomuuksien pärskeitä Laatokan rannoille

*Työmme taisteluissa on menestynyt, kiitos Korkeimman. Mutta voitto ei vielä ole läheskään lopullinen. Vihollisemme joka suunnalta meitä uhkaavat. Ei ainoastaan ulkoiset asemiehet ja ”diplomaatit”, jotka usuttelevat yhäkin saaliinhimoisia verihurttaaloja rauhallista elämäämme häiritsemään. Rajan seudut ovat rauhattomat ja rajan takana huokailevat heimoveljemme ryöstelevien roistolaumojen ikeenalaisuudessa.*¹²³

Näin pakinoi ”Aapeli” *Laatokassa* pari viikkoa sisällissodan päättymisen jälkeen. Sortavalassa rajaseudun kaupunkina oli liikkeellä monenlaisia aatteita ja tavoitteita, joilla yritettiin vaikuttaa Suomen yhteiskunnan suuntaan.¹²⁴ Toisaalta ”Aapelin” pakinan sisällöstä kuvastui porvarillinen valkoisen Suomen maailmankatsomus ja ajanjaksoon liittynyt Itä-Karjalan suomensukuisten ”heimoveljien” kysymys, joka oli toisaalta itäkarjalaisten omaa kansallista heräämistä ja toisaalta Suomen itsenäistyttyä liittyi Suomen ulkopolitiikkaan.¹²⁵

Sanomalehtien uutiset kertoivat jatkuvasti itärajan levottomuudesta¹²⁶, vaikka tilanne ei olisikaan koskenut välittömästi Keski-Karjalan aluetta. Keski-Karjalalla ei ollut maarajaa Neuvosto-Venäjälle, koska alue rajoittui idässä Laatokkaan sekä muissa ilmansuunnissa Suomen alueisiin. Lehtien uutisointien syy lienee se, että Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä vallitsi edelleen muodollinen sota-tila.¹²⁷ *Laatokan* pääkirjoitus heinäkuussa 1918 alkoi seuraavasti:

*Kysymys siitä, onko Suomi virallisesti ollut sotakannalla Venäjän kanssa, ei ole oikein selvä. Mitään virallista sodanjulistusta ei kummaltakaan puolelta ole tapahtunut.*¹²⁸

Rauhanneuvotteluita Neuvosto-Venäjän kanssa yritettiin käynnistää.¹²⁹ Rajaseuduilla oli jatkuvasti aseellisia kahakoita ja jopa sotatoimia.¹³⁰ Vaikka Keski-Karjalan alueella ei näkynyt *Jaakkiman* ja *Laatokan* sisällön perusteella olleen sotatoimia tai muita levottomuuksia, rauhattomuutta oli lähellä. Levottomuuksien laajentumiseen Sortavalan ja Kurkijoen kihlakunnan alueille haluttiin varautua etenkin herättämällä väestössä yhteenkuuluvaisuuden ja isänmaallisuuden tunteita. Rajan

¹²³ Aapeli, ”Tänään” (pak.). *Laatokka* 1.6.1918.

¹²⁴ Hämynen & Itkonen 2020, 133.

¹²⁵ Pietiäinen 1992, 285–290.

¹²⁶ Ks. esim. ”Punaiset itärajalla.” (art.). *Laatokka* 12.11.1918.

¹²⁷ Partanen 2010, 32.

¹²⁸ ”Rauha Suomen ja Venäjän välille.” (pk.). *Laatokka* 20.7.1918.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Nevalainen 2010, 58.

läheisyyden takia Sortavalaan sekä myös Kurkijoelle oli perustettu osittain sisällissodan jatkona armeijan yksiköitä sotilaineen ja kalustoineen sekä jalkaväen, laivaston että lennoston osalta.¹³¹

Rauhattomia oloja kuvasti yhdellä tavalla *Laatokan* selostus Itä-Karjalan raittiuspiirin vuosikokouksesta elokuussa 1918. Siinä todettiin, että seuraavan vuosikokouksen aikaa ja paikkaa ei voitu määrittää olojen epävakauden vuoksi. Levottoman tilanteen katsottiin vaikuttavan myös toimintasuunnitelmaan, jota ei voitu tehdä yksityiskohtaiseksi.¹³²

Konkreettisesti Sortavalan ympäristössä oli *Laatokan* mukaan syyskuussa 1918 levottomuutta, kun Laatokalla rajan kohdalla havaittiin venäläisiä sotalaivoja. Suomalaiset kalastajat olivat kokeneet sotalaivat uhkaaviksi, mutta yhteenottoja ei ollut syntynyt.¹³³ Kalastus oli Laatokan rantojen asukkaille tärkeä elinkeino ja elintarvikepulan aikana lihan puuttuessa sitäkin merkittävämpää. Sitä paitsi lokakuussa 1918 alkaneella kalastuskaudella *Laatokassa* ennakoitiin kalasaaliin muodostuvan kohtalaisen hyväksi.¹³⁴

Laatokka kirjoitti heinäkuussa 1918 Neuvosto-Venäjältä tulleiden venäläisten ja suomalaisten pakolaisten kertoneen rajantakaisista oloista. Sama kirjoitus julkaistiin osittain myös *Jaakkimassa*¹³⁵. Molemmat lehdet uutisoivat saamiensa tietojen perusteella suomalaisten punakaartilaisien edesottamuksesta rajan takana usein negatiiviseen sävyyn, kuten *Laatokka* heinäkuussa 1918:

*Verenhimoisten punaisten toiminta Venäjän rajan tuolla puolella on aina vain yltymään päin. Joka päivä saapuu rajan takaa pakolaisia, sekä venäläisiä että suomalaisia, jotka kertovat toistaan kauheampia kuvauksia rajantakaisten elämästä. Punakaartilaisien päälliköt siellä isännöivät, kuljeskelevat taloista toiseen, ryöstävät asukkaat tyhjiksi ja vangitsevat sekä pahimmassa tapauksessa suorastaan tappavat heidät.*¹³⁶

Elokuussa 1918 *Laatokka* julkaisi artikkelin, jossa puututtiin muun muassa sanomalehtien vastuuseen oikean tiedon levittämisessä. Sisällissodan jälkeen ja maailmansodan kestäessä sanomalehtien sisällössä saattoi olla huhuperäistä tietoa.¹³⁷ Koska rajan takaa ei saatu vahvistettuja tietoja, vaan tietolähteet olivat satunnaisia kulkijoita, saattoi punakaartilaisista kirjoittelun osoittaa lähinnä kuvastavan

¹³¹ Hämynen & Itkonen 2020, 120–129.

¹³² ”Itä-Karjalan raittiuspiirin” (art.). *Laatokka* 22.8.1918.

¹³³ ”Venäläiset sotalaivat Laatokalla.” (art.). *Laatokka* 10.9.1918.

¹³⁴ ”Kalastus Laatokalla.” (art.). *Laatokka* 10.10.1918.

¹³⁵ ”Rajantakaisesta mielivallasta.” (art.). *Jaakkima* 11.7.1918.

¹³⁶ ”Punaiset tihutöitä tekemässä.” (art.). *Laatokka* 9.7.1918.

¹³⁷ ”Hallitus ja sanomalehdistö.” (art.). *Laatokka* 24.8.1918.

Laatokan sisällissodan jälkeistä valkoisen Suomen näkökulmaa ja lisäksi opettajataustaisen toimituskunnan varoittavaa ja valistavaa kirjoitustapaa ajalle ominaisen värikkään kielenkäytön ohella.

Jaakkima kertoi heinäkuun puolessa välissä 1918 karua kuvausta rajan takaisista oloista, joita oli kuultu Neuvosto-Venäjältä äsken tulleelta henkilöltä. Rajan takaa tuli Suomeen päivittäin naisia ja lapsia. Miesten oli vaikea päästä pois Neuvosto-Venäjältä ainakaan virallisia reittejä pitkin. Tietoja rajan takaisista oloista oli vaikea varmistaa, sillä *Jaakkiman* mukaan Venäjän puolelle oli vaikea päästä.¹³⁸ Bolševikit eivät sallineet vapaata poistumista Neuvosto-Venäjältä.¹³⁹

Syksyllä 1918 uutisoitiin *Laatokassa* Venäjältä sekasorron ja vainon takia Suomeen paenneista tuhansista venäläisistä sekä ulkomaiden kansalaisista, joiden joukossa oli myös diplomaattikuntaa.¹⁴⁰ Suomeen pyrkineiden määrän kasvettua itärajaa avattiin pakolaisille, vaikka kesällä 1918 raja oli ollut suljettuna.¹⁴¹ Nevalainen toteaa *Laatokan* kuvauksen tavoin, että Venäjän vallankumouksen aiheuttamaa kuohuntaa ja terroria pakeni ja muutti takaisin Suomeen Pietarissa autonomian aikana asuneita tuhansia suomalaisia sekä venäläisiä ja monien muiden maiden kansalaisia. Osa pääsi Suomeen lailista reittiä, mutta osa joutui pakenemaan Suomeen salateitä.¹⁴²

Sisällissodan jälkeinen levoton aika näkyi *Laatokassa* kehotuksella liittyä ja olla mukana suojeluskuntien toiminnassa. Se kuvasi myös *Laatokan* edustamaa valkoisen Suomen näkökulmaa ja pyrkimystä saada lukijansa tekemään työtä yhteisen asian eteen. Suojeluskuntien toimintaan lähtemistä ja mukana oloa motivoitiin *Jaakkimassa* ja *Laatokassa* muistuttamalla rajantakaisen vaaran mahdollisuudesta sekä myös kotimaan ”bolševismiin” uhasta.¹⁴³ Marraskuussa 1918 *Laatokan* pääkirjoituksessa oltiin jo huolestuneita rajan takana vallitsevien olojen takia. Rajaseudun rauhaton tilanne yhdistettiin edelleen suojeluskuntien merkityksen tärkeyteen ja kehotukseen liittyä suojeluskuntiin.¹⁴⁴

Kriisiajalle jokseenkin ristiriitaiselta tuntunut artikkeli *Laatokassa* syyskuussa 1918 kertoi Laatokan jalkaväkirykmentin orkesterin tulevista konserteista Sortavalassa.¹⁴⁵ Olisin odottanut lehdissä näkyneen enemmän uutisia alueella tapahtuneista levottomuuksista tai Keski-Karjalaan virranneista pakolaisista. Huvitilaisuuksista julkaistiin *Laatokassa* sekä myös *Jaakkimassa* sisällissodan jälkeen säännöllisesti ilmoituksia ja ajoittain myös selostuksia näistä tilaisuuksista. Esimerkiksi *Laatokka* kertoi

¹³⁸ ”Venäjän rajalta ja Pietarista.” (art.). *Jaakkima* 18.7.1918.

¹³⁹ Nevalainen 2010, 55.

¹⁴⁰ ”Suomeen tulvivat pakolaiset.” (art.). *Laatokka* 17.9.1918; ”Venäjältä saapuvat pakolaiset.” (art.). *Laatokka* 17.9.1918.

¹⁴¹ Polvinen 1971, 102–103.

¹⁴² Nevalainen 2002, s. 97–98, 114–117; Nevalainen 2010, 55.

¹⁴³ ”Liittykää suojeluskuntiin!” (art.). *Laatokka* 5.11.1918.; ”Suojeluskuntien kokouksia.” (art.). *Laatokka* 14.11.1918.

¹⁴⁴ ”Turvallisuus rajalla.” (pk.). *Laatokka* 9.11.1918.

¹⁴⁵ ”Laatokan jalkaväkirykmentin orkesteri.” (art.). *Laatokka* 5.9.1918.

heinäkuussa 1918 pidetystä suojeluskunnan iltamasta, joka oli samalla varojenkeruutapahtuma paikallisen suojeluskunnan hyväksi.¹⁴⁶

Sortavalan musiikkielämä oli 1800-luvun loppuvuosikymmeniltä lähtien kehittynyt siinä määrin, että kaupunkia nimitettiin ”Laatokan laulavaksi kaupungiksi”. Musiikkia esitettiin lehdissä ilmoitetuissa yhdistysten ja seurojen järjestämissä iltamissa.¹⁴⁷ Tällaiset kulttuuriin liittyvät kirjoitukset ja ilmoitukset ilmentänevät viestinnälle, kuten sanomalehdille yleistä tehtävää luoda yhteenkuuluvaisuutta lukijakunnan kesken.¹⁴⁸ Levottomina ja sotaisina aikoina on käytännössä todettu kulttuurin rooli yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana.¹⁴⁹ Tämä oli varmasti tarpeen syrjäisillä Laatokan rannoilla rauhattomana vuonna 1918. Toisaalta kulttuuriin liittyvät julkaisut *Laatokassa* olivat mielestäni luonteenomaisia opettajataustaiselle lehdelle.

Jaakkiman viesti rauhattomana aikana *Ilkkaa* siteeraten elokuun lopussa 1918 kuvasti hyvin lehden maaseutumaista lukijakuntaa:

Joutuu kysymään: kenen on tässä maassa laillinen järjestys palautettava?

Me vastaamme: se on kansan itsensä tehtävä. Se on kaikkien luokkien yhteisvelvollisuus, mutta ydinvoima tulee tälle suurteolle saada ruumiillisen työn tekijöistä talonpojista ja työväestä.¹⁵⁰

Ensimmäisen maailmansodan loppukäänteet heijastuivat marraskuun puolivälissä 1918 *Laatokan* pääkirjoituksessa, jossa sotatoimien leviämistä itärajalta Suomen puolelle ei poissuljettu. Kirjoitus pyrki korostamaan sisäisen yhtenäisyyden tärkeyttä rauhattomassa maailmantilanteessa eli vahvistamaan vallitsevaa järjestystä ja luomaan yhteenkuuluvaisuutta.

Kaikessa tapauksessa ovat Keski-Euroopan tapahtumat omiaan aikaansaamaan levottomuutta muissakin maissa, täällä syrjäisessä Suomessakin. Meidän yhteiskuntamme on jo kestänyt ankaran iskun ja palautunut rauhallisuuteen, mutta rauhattomuuksien sattuminen sekasortoisen Venäjän kupeella ei liene aivan mahdoton asia. Meidän on syytä totuttaa itsemme tuohon ajatukseen ja sen mukaan koetettava järjestää sisäiset kysymyksemme. Omassa keskuudessamme ei saa järjestyksen rikkomisen tulla

¹⁴⁶ ”Sortavalan Uudenkylän suojeluskunta” (art.). *Laatokka* 11.7.1918.

¹⁴⁷ Itkonen & Hämynen 2020, 111.

¹⁴⁸ Väliverronen 2003, 18.

¹⁴⁹ Gustafsson 2024.

¹⁵⁰ ”Kenen on taattava tälle maalle rauha ja vapaus?” (art.). *Jaakkima* 28.8.1918.

kysymykseenkään, tapahtukoon maamme ulkopuolella mitä tapahtuukin. Levollisin ja rauhallisin mielin senvuoksi seurattakoon suuria ja kohtalokkaita maailman tapahtumia.¹⁵¹

¹⁵¹ ”Hetki on vakava.” (pk.). *Laatokka* 12.11.1918.

Loppulause

Käsittelin tutkielmassani *Jaakkima-* ja *Laatokka-*sanomalehtien antamaa kuvaa Keski-Karjalan elinolosuhteista sisällissodan jälkeen vuonna 1918. Vertasin lehtien antamia kuvia toisiinsa ja selvitin eroavaisuuksia. Etsin vastauksia ensinnäkin siihen, miten lehdet kuvasivat rajan sulkeutumisen aiheuttamaa tilannetta Pietarin sivuansioden loputtua. Toiseksi tutkin lehtien antamaa ajanjaksolla vallinneesta elintarvikepulasta ja siihen liittyneistä ilmiöistä sekä kolmantena selvitin lehtien kuvaamana meneillään olleen maailmansodan ja sisällissodan jälkimaininkien aiheuttaman rauhaton ajan vaikutuksia Keski-Karjalan väestön elämään.

Laatokan rannoilla jouduttiin itsenäistymisen jälkeen ja etenkin sisällissodan päätyttyä etsimään äkkiä uusia ratkaisuja toimeentuloon, kun loputtomilta tuntuneet Pietarin sivuansiomahdollisuudet lopuivat rajan sulkeutumiseen. Toisaalta 1800-luvun loppupuolella alkanut voimakas muutos niin maatalouden kehityksessä kuin teollistumisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä jatkui Keski-Karjalassa. *Jaakkima* ja *Laatokka* esimerkiksi uutisoivat kunnallisten sähkölaitosten perustamisesta alueelle sekä Imatrankosken vesivoimalahankkeesta. Lisäksi lehdistö antoi kuvan yrityksistä korvata tuontitavaroita kotimaisilla raaka-aineilla ja kotimaisen tuotannon avulla.

Keski-Karjalan väestöllä muun Karjalan tapaan oli myös kyseenalaisia keinoja toimeentulonsa hankintaan hankalassa tilanteessa. Salakuljetus rehotti ja jossain määrin sitä tunnuttiin pidettävän jopa sallittuna. *Jaakkima* ja *Laatokka* julkaisivat toistuvasti lainkuuliaisuuteen kehottavia kirjoituksia jopa pääkirjoituksissaan, missä paheksuttiin salakuljetusta ja muita lainvastaisia sekä moraalittomina pidettyjä toimintatapoja, erityisesti keinottelua. Rauhan säilymisen edistäminen sisällissodan jälkeen esitettiin kaikkien kansalaisten velvollisuudeksi ja sen edellytyksenä korostettiin yhteisen edun pitämistä tärkeimpänä. Tällaisella näkökulmalla molemmat lehdet edistivät saavutetun rauhan tilan sekä sisällissodan voittajien eli valkoisen Suomen vallan vakiinnuttamista.

Jaakkiman ja *Laatokan* lähtökohdat Keski-Karjalan elinolosuhteiden kuvaamiseen näkyivät ehkä eniten, kun kyseessä oli kesällä 1918 kärjistynyt elintarvikepula ja siihen liittyneet seikat. *Jaakkima* maaseutualueen paikallislehtenä kuvasi elinolosuhteita maaseudun näkökulmasta, mutta oli myös valistava ja jopa kriittinenkin maaseudun väestöä kohtaan, mikäli väki ei toiminut ajanjakson moraalisuhteiden mukaisesti – mikä tarkoitti vuonna 1918 etenkin elintarvikesäädösten noudattamista. *Laatokka* opettajataustaisena lehtenä sisälsi paljon valistavaa materiaalia ja näkökulma oli selvästi kaupunkikeskeinen: *Laatokasta* kävi ilmi, että vuoden 1918 elintarvikepula koski nimenomaan

kaupunkilaisia. Elintarvikepulassa nämä kaksi näkökulmaa kohtasivat usein, mutta yhteinen asia molemmilla oli vastustaa keinottelijoita.

Jaakkiman ja *Laatokan* rooli yhteenkuuluvaisuuden edistäjänä ja isänmaallisuuteen kannustavana korostui kuvauksissa alueen turvallisuuteen liittyen. En löytänyt näistä lehdistä kesältä ja syksyltä 1918 montakaan artikkelia, missä olisi kerrottu nimenomaan Keski-Karjalaa uhanneista tekijöistä eivätkä lehdet kertoneet myöskään alueella nähdystä pakolaisvirroista. Jäin hieman miettimään, olisiko kuitenkin pakolaisia nähty Keski-Karjalassa ja oliko alue todellakin niin rauhallinen kuin lehtien paikallisten aihetta koskevien uutisten puute saattoi antaa ymmärtää. Lehdet toivat useasti esiin turvallisuusuhat ja yhdistivät ne suojeluskunta-aatteen esiin nostamiseen. Suojeluskunnat olivat sisällissodan ajoilta peräisin olevia valkoisen Suomen organisaatioita, joihin lehtikirjoitusten mukaan toivottiin mahdollisimman monen liittyvän mukaan ja toimivan aktiivisesti. Tässä näkyy edelleen erityisesti *Laatokan*, mutta myös *Jaakkiman* tosiasiallinen porvarillisuus sekä toisaalta alueen lukijakunnan suuren osan poliittinen suuntautuneisuus.

Tämän työn ulkopuolelle jäivät työväestön lehdistön näkökulmat. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista selvittää, erosiko työväen lehdistön antama kuva sisällissodan jälkeiseltä kesältä ja syksyltä *Jaakkiman* ja *Laatokan* esittämistä viesteistä. Selvitettävää riittäisi myös seuraavien vuosien elinolosuhteiden kuvauksessa ja siinä, muuttuiko *Jaakkiman* ja *Laatokan* antama kuva vuoden 1918 lopun jälkeen. Mielenkiinto kohdistuisi tuolloin etenkin *Laatokkaan*, josta tuli tuossa vaiheessa vasta perustetun kokoomuspuolueen äänenkannattaja. Toisaalta ensimmäisen maailmansodan päätyttyä ja Suomen hallitusmuototaistelun ratkettua tasavaltalaisuuden kannalle molemmista lehdistä voisi tulla esille uusia painotuksia, kun hallitusmuotokysymys olisi todennäköisesti väistynyt pääosasta.

Jatkotutkimuksia voisi toteuttaa myös alkuperäislähteillä. Esimerkiksi Kansallisarkiston Mikkelin ja Helsingin toimipisteistä saatavilla Keski-Karjalan elinolosuhteita koskevilla aineistoilla voisi tuoda faktanäkökulmaa itsenäistymisen jälkeisiin vuosiin. Toinen mahdollisuus olisi käyttää esimerkiksi siirtokarjalaisten tuottamaa muistitietoa Keski-Karjalasta. Yksi uusi näkökulma karjalaisuuteen olisi tutkia joko Keski-Karjalaan kohdistettuna tai laajemmin siirtokarjalaisten toimintaa sotavuosien jälkeen esimerkiksi Pohjolan Karjalaisseurojen piiri ry:n arkiston avulla sellaisista aihepiireistä, mitä ei ole vielä aiemmin selvitetty.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painetut lähteet

Jaakkima 1.6.1918–30.11.1918

Laatokka 1.6.1918–30.11.1918

II Kartat

Kartta Laatokan Karjalan kunnista vuonna 1940. *By Fenn-O-maniC - Tämä tiedosto on johdettu tiedostosta: Municipalities in Ceded Karelia 1940.svg*; CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=116654837>

III Sanakirjat ja hakuteokset

Suomen lehdistön historia 5 1988. *Aamulehti–Kotka Nyheter*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila.

Suomen lehdistön historia 6 1988. *Kotokulma–Savon Lehti*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila.

IV Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Eeva-Liisa 1985: ”Paikallislehdistön alkutaival”. *Suomen lehdistön historia 4. Paikallislehdistön historia*, s. 19–106. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila.

Boberg, Henrik 2004: ”Mustaa valkoisella – näkökulma sanomalehtiin historiallisena lähteenä.” *Historiatieteellinen aikakauskirja Lähde* 1 (1) 2004, s. 39–49.

Gustafsson, Miia 2024: *Sodan raunioissa ja juoksuhaudoissa soittanut suomalaisellisesti on todistanut Ukrainan ihmettä*. Yle.fi. <https://yle.fi/a/74-20074825>. 21.2.2024.

Haapala, Pertti 1992: ”Suomalainen yhteiskunta”. *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 3. Katse tulevaisuuteen*, s. 8–131. Päätoimittaja Ohto Manninen. VAPK-kustannus.

Haapala, Pertti 1995: *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920. 2. painos*. Kleio ja nykypäivä. Edita.

- Heikkinen, Sakari 2013: ”Talouskriisit 1900- ja 2000-luvun Suomessa”. *Kaikki syntyy kriisistä*, s. 104–123. Toimittaneet Jaakko Hämeen-Anttila, Kimmo Katajala, Ari Sihvola, Ilari Hetemäki. Gaudeamus.
- Hentilä, Seppo 2009: ”Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944”. Osmo Jussila, Seppo Hentilä, Jukka Nevakivi, *Suomen poliittinen historia 1809–2009*, s. 101–211. 6. uudistettu painos. WSOY Oppimateriaalit.
- Hietanen, Silvo 1982: ”Karjalaisen yhteiskunnan muuttuminen”. *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*, s. 11–37. Toimittaneet Yrjö-Pekka Mäkinen ja Ilmari Lehmusvaara. Arvi A. Karisto.
- Hietanen, Silvo 1982: ”Maatalouden nousukausi”. *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*, s. 95–130. Toimittaneet Yrjö-Pekka Mäkinen ja Ilmari Lehmusvaara. Arvi A. Karisto.
- Hietanen, Silvo 1982: ”Kalatalous”. *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*, s. 131–147. Toimittaneet Yrjö-Pekka Mäkinen ja Ilmari Lehmusvaara. Arvi A. Karisto.
- Hietanen, Silvo 1983: ”Karjala itsenäisessä Suomessa”. *Karjala 4. Karjalan vaiheet*, s. 209–229. Toimittaneet Yrjö-Pekka Mäkinen ja Ilmari Lehmusvaara. Arvo A. Karisto.
- Hämynen, Tapio 1993: *Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880–1940*. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia Tutkimuksia 170.
- Hämynen, Tapio 2010: ”Toimeentulo ja elinkeinot Viipurin läänissä 1917–1939”. *Viipurin läänin historia VI. Karjala itärajan varjossa*, s. 89–136. Toimittaneet Yrjö Kaukiainen ja Jouko Nurmiainen. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.
- Hämynen, Tapio & Itkonen, Hannu 2020: ”Maataloutta ja yritystoimintaa”. *Sortavala. Muutosten ja muistojen kaupunki*, s. 64–89. Toimittaneet Tapio Hämynen ja Hannu Itkonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hämynen, Tapio & Itkonen, Hannu 2020: ”Sotilaita ja maanpuolustusta”. *Sortavala. Muutosten ja muistojen kaupunki*, s.120–135. Toimittaneet Tapio Hämynen ja Hannu Itkonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ilonen, Anneli & Poikela, Esa 2014: ”Raja Karjalan kannakselaisten sukupolvien identiteettityön määrittäjänä”. *Aikuiskasvatus* 2 (34) 2014, s. 96–106.

- Itkonen, Hannu & Hämynen, Tapio 2020: ”Laajeneva ja jakautuva kansalaisyhteiskunta.” *Sortavala. Muutosten ja muistojen kaupunki*, s. 90–119. Toimittaneet Tapio Hämynen ja Hannu Itkonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, Hannu & Hämynen, Tapio 2020: ”Hyvinvointia ja arkielämää”. *Sortavala. Muutosten ja muistojen kaupunki*, s. 184–211. Toimittaneet Tapio Hämynen ja Hannu Itkonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Katajala, Kimmo 1997: ”Karjala ja Savo kääntyvät kaakkoon”. *Itä-Suomi ja Pietari. Kirjoituksia toimeentulosta suurkaupungin vaikutuspiirissä*, s. 51–74. Toimittanut Kimmo Katajala. *Studia Carelica Humanistica* 9. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Katajala, Kimmo 1997: ”Voista leipäpuu – Itä-Suomen maalaistuotteet ja Pietari”. *Itä-Suomi ja Pietari. Kirjoituksia toimeentulosta suurkaupungin vaikutuspiirissä*, s. 133–162. Toimittanut Kimmo Katajala. *Studia Carelica Humanistica* 9. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Kaukiainen, Yrjö 2014: ”Viipurin lääni palaa Suomeen – Suomi tulee Viipurin läänin”. *Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa*, s. 12–35. Toimittaneet Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa, Jouko Nurmiainen. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.
- Kurvinen, Heidi 2023: ”Mediahistorian näkökulma tarpeen digitaalisten lehtiarkistojen käytössä”. *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (121) 2023, s. 298–308.
- Kuujo, Erkki 1982: ”Sortavala”. *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*, s. 331–337. Toimittaneet Yrjö-Pekka Mäkinen ja Ilmari Lehmusvaara. Arvi A. Karisto.
- Lehtonen, Mikko 2000: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. 4. painos. Vastapaino.
- Mäkinen, Yrjö-Pekka 1982: ”Kurkijoen kihlakunta”. *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*, s. 426–435. Toimittaneet Yrjö-Pekka Mäkinen ja Ilmari Lehmusvaara. Arvi A. Karisto.
- Mäkinen, Yrjö-Pekka 1982: ”Sortavalan kihlakunta”. *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*, s. 436–447. Toimittaneet Yrjö-Pekka Mäkinen ja Ilmari Lehmusvaara. Arvi A. Karisto.

- Nevalainen, Pekka 2002: *Punaisen myrskyn suomalaiset. Suomalaisten paot ja paluumuutot idästä 1917–1939*. Suomalaiset Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 867. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nevalainen, Pekka 2010: ”Rauhattomalla rajalla – ihmisten liikkeitä puoleen ja toiseen”. *Viipurin läänin historia VI. Karjala itärajan varjossa*, s. 54–66. Toimittaneet Yrjö Kaukiainen ja Jouko Nurmiainen. Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran julkaisu.
- Niemi, Marjaana 2024 (forthcoming): ”Ensuring Urban Food Security: Municipal Policies for Food and Health in European Cities”. *Cambridge Urban History of Europe: Vol 3. Modern Europe from c. 1850–2000*, Chapter 32, p. 1–14. Editors: Dorothee Brantz & Gábor Sonkoly. Cambridge University Press.
- Nyström, Samu 2013: *Poikkeusajan kaupunkielämäkerta. Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914–1918*. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XXIX. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/01caf4a3-35db-45e6-b190-a9ef598e967b/content> (Luettu 26.1.2024).
- Partanen, Jukka 2010: ”Rajalääni”. *Viipurin läänin historia VI. Karjala itärajan varjossa*, s. 12–53. Toimittaneet Yrjö Kaukiainen ja Jouko Nurmiainen. Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran julkaisu.
- Partanen, Jukka 2010: ”Lääninhallinto ja poliittiset voimasuhteet itsenäistymisestä talvisotaan”. *Viipurin läänin historia VI. Karjala itärajan varjossa*, s. 160–171. Toimittaneet Yrjö Kaukiainen ja Jouko Nurmiainen. Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran julkaisu.
- Peltonen, Matti 2019: ”Kaupallistumisen kipupisteet: maatilatalouden murros 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa”. *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi. Suomi kehityksen kiinniottajana*, s. 133–150. Toimittaneet Juhani Koponen & Sakari Saaritsa. Gaudeamus.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka 1992: ”Suomen ulkopoliitikan alku”. *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920*. 3. *Katse tulevaisuuteen*, s. 250–472. Päätoimittaja Ohto Manninen. VAPK-kustannus.
- Polvinen, Tuomo 1971: *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920. II Toukokuu 1918–joulukuu 1920*. WSOY.

- Pöysä, Jyrki 2010: ”Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina”. *Vaeltavat metodit*, s. 331–360. Toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma, Sinikka Vakimo. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Salokangas, Raimo 1987: ”Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla”. *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*, s. 167–433. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila.
- Tommila, Päiviö 1988: ”Tutkimussuunnitelma ja sen toteuttaminen”. *Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, s. 10–20. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila.
- Tuomainen, Tuulikki 1982: ”Teollisuuden monipuolistuminen”. *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*, s. 239–253. Toimittaneet Yrjö-Pekka Mäkinen ja Ilmari Lehmusvaara. Arvi A. Karisto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Vihola, Teppo 1991: *Leipäviljasta lypsykarjaan: maatalouden tuotantosunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia Tutkimuksia 159. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/162467/HT159_opt.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 10.2.2024).
- Väliverronen, Esa 2003: ”Mediatekstistä tulkintaan”. *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*, s. 13–39. Toimittaneet Anu Kantola, Inka Moring, Esa Väliverronen. Palmenia-kustannus.